

ТУРИЗАМ ЂЕРДАПА

Дунав је велика међународна пловна река дугачка 2.783 km, која кроз Србију протиче на дужини од 588 km. На том сектору, највећа концентрација природних туристичких вредности, које се комбинују са непоновљивим археолошким локалитетима, споменицима историјског значаја, јединственим манифестацијама условљеним реком, језером и копном, је у 100 km дугачкој Ђердапској клисури, највећој речној пробојници у Европи, која је на знатном простору проглашена националним парком, највећим по површини у Србији.

Пре више од 1900. година, у Похвалама Плинија Млађег, императору Трајану, градитељу пута кроз Ђердапску клисуру и моста преко Дунава ка Дакији, забележено је „Величанствено је стајати на обали Дунава”. Чини се да та реченица и данас може бити најбољи слоган о Ђердапу, јер Римљанима, чије се царство протезало на три континента, треба веровати. Уз то, помињемо и пре више од 100 година записане речи Фаликса Каница, који у књизи о Србији, објављеној 1904. године у Лајпцигу и 1985. године преведеној на српски језик, каже: „Четрнаест пута сам од 1862. – последњи пут 1896. приликом свечаног отварања канала у Гвозденој капији и 1897. ради даљег проучавања непосредне околине – прошао од Оградине до Голупца 22 km дуг теснац Казан, и сваки пут ме је величанственост призора толико очаравала да су ми пред тим дубоким утисцима бледеле чак и незаборавно лепе слике раскошног тока Рајне, јер људска рука је у Казану само незнатно нарушила величанствену лепоту јединствене, целовите природе, а оно што је у Казану вештачки створено буди својом смелошћу угодан осећај да нема природне препреке, ма колико изгледала велика, коју људски дух не би био у стању да савлада”.

Предиспозиције за развој туризма

Погодности за развој туризма у Ђердапској клисури давно су уочене. Најпре су на специфичан начин решавани проблеми низводне и узводне пловидбе Дунавом, затим је велика река преграђена браном иза које је настало пространо и дубоко језеро. Уместо брзог тока Дунава,

добијена је мирна језерска површина, надморске висине 69 m, која омогућује изванредне повољности за пловидбу и производњу електричне енергије.

Голубачка или Горња клисура Ђердапа

Водена акумулација, једног од највећих вештачких језера у Европи, формирала је нов изглед пејзажа, условила измештање неких старих насеља и изградњу нових. Уз то, археолошка и друга истраживања, указала су на непоновљиво културно-историјско богатство овог дела Подунавља, које представља својеврсну историјску, културну и туристичку вредност.

Истичу се Лепенски вир са четири фазе у развоју насеља, особеном архитектуром и препознативом скулптуром монументалне камене пластике, Босман са остацима рановизантијског утврђења, Трајанова табла, јединствена те врсте у Подунављу, остаци Трајановог моста са утврђењем Понтес, каструм Дијана на Караташу, тврђава Фетислам крај Кладова и знаменити Голубачки град, изграђен на темељима римског утврђења Сиррае, као и савремена насеља Добра, Текија, Доњи Милановац, Сип и Кладово.

Пут поред језера, могућност прелаза ка Румунији на брани хидроелектране Ђердап, уређење пунктова за пасошку и царинску контролу, вишеструко су допринели условима за организованији и масовнији промет туриста. Неколико туристичко-угоститељских објеката у приобаљу Ђердапског језера омогућују прихват и смештај

туриста. Постоје традиционалне и нове туристичке манифестације, али недостају јединствена туристичка организација, сврсисходна туристичка пропаганда, инвестициона политика, синхорнизоване акције свих заинтересованих за развој туризма у Ђердапу, као и нови објекти, те су и економски ефекти пословања туристичко-угоститељске привреде испод реалних могућности.

Заборављени пројекти

Преграђивањем Дунава у Ђердапској клисури и стварањем вештачког језера, туристичке вредности простора су повећане. Ово је условљено уједначавањем термичког режима воде, бољим условима пловидбе, мањим амплитудама водостаја, побољшањем предиспозиција за наутуку и риболов, друском повезаношћу са Румунијом, проглашењем националног парка, уређењем археолошког локалитета Лепенски вир и слично.

Такво стање условило је израду неколико пројеката, од којих ни један није у потпуности реализован. Пројекти су остали на папиру, могуће због тога што су углавном почивали на теоријским претпоставкама, што нису довољно уважавани конкретни услови на терену, није обезбеђена финансијска подршка и што су се у међувремену дешавали бројни за Србију и њен туризам неповољни догађаји.

Завод за унапређење комуналних делатности из Београда 1964-1967. године израдио је Просторни план приобалног подручја Дунава од Београда до бугарске границе. Део посвећен туризму је претерано уопштен и идеализован. За сектор Дунава од Доњег Милановца до Кладова за 1975. годину предвиђена је реализација 215.000 туристичких ноћења, што, наравно, никада није остварено.

Институт за проучавање туризма из Београда је 1968. године завршио Регионално-просторни план туристичког подручја Дунава, који је широко обухватан и због тога тешко примењив. Поред осталог, за 1990. годину у непосредној зони Дунава предвиђено је остварење 2.500.000 ноћења страних туриста (прва варијанта), односно, 4.000.000 ноћења (друга варијанта). Такав промет није остварила ни Србија као целина, те су поставке наведеног плана ван контекста.

Стручњаци за урбанизам и архитектуру Енергопројекта из Београда 1979. године израдили су Просторни план подручја посебне намене приобаља акумулације Ђердап. Поред осталог, за 1990. годину, предвиђено је постојање 2.000 лежаја, посета 93.000 туриста и 300.000 њихових ноћења у Ђердапу, што никада није остварено. Поред осталог,

осмишљено је и следеће: до 1985. године предвиђена је изградња анекса хотела „Ђердап” у Кладову са 160 лежаја, проширење туристичког насеља у Караташу за 230 лежаја, изградња мотела у Брзој Паланци са 60 лежаја, аутокампова у Врбици са 100 места и Купузишту са 60 места. На локалитету Краку Балта планирана је изградња центра за одмор и рекреацију радника са 120 лежаја, а у близини бране хидроелектране Ђердап II, мотела и бунгалова са по 60 лежаја, као и рибарског насеља са 60 + 60 лежаја крај Михајловца, где би се уредио и аутокамп са 100 места, од којег би за 20 места био већи онај у Вратни. Ни један од планираних објеката није изграђен.

Традиционално народно градитељско наслеђе Ђердапа

Економски биро из Београда 1981. године израдио је Програм развоја туризма на Дунаву од Београда до ушћа Тимока. Указано је на велике могућности ђердапског сектора Дунава. Због ширине обухватности ставови су уопштени и нереални, јер је немогуће на једном месту сложити Аду циганлију, Саву, Дунав, Београд, Калемегдан, Земун, Забран код Обреновца, Смедерево, Пожаревац, Доњи Милановац, Кладово, Кусјак, Вратну, Врбицу, Брзу Паланку, Мосну и др.

Иако је традиција путничког саобраћаја на Дунаву, и кроз Ђердапску клисуру, вишедеценијска и вишевековна, већ више година стање речне пловидбе у Србији је испод сваког нивоа. Ово је утолико

неоправданије када се зна да су стварањем језера на Дунаву вишеструко побољшани услови пловидбе.

До 1964. године, није улагано готово ништа у материјалну базу речног путничког и туристичког саобраћаја. Године 1964. набављени су први хидрокрилни бродови за саобраћај између Београда и Ђердапа. Очекивани резултати нису постигнути. Уместо професионалног Југословенског речног бродарства, пловидбом се почела бавити туристичка агенција Центротурист, која је била кратког века.

Извесно време је постојала и Самоуправна интересна заједница за развој туризма на Дунаву. Неколико организација је потписало самоуправни споразум о развоју беле флоте на Дунаву, али ни то није дало значајније резултате. Проблеми речног путничког и туристичког саобраћаја на Дунаву третирају се и на седницама највиших државних органа Србије, али сем констатација да постоје друштвена потреба, изванредни природни услови, да треба подстицати развој, давати приоритете, дати средства за поправку постојећих и набавку нових пловила, ништа значајније није реализовано.

Од планираних акција почело се одустајати 1978. године, јер није почела изградња два планирана брода за потребе туризма на Дунаву и Сави. Како није било ни средстава за одржавање и реконструкцију постојећих пловних објеката, већина је извучена на копно и годинама не служи основној намени. Амортизовани или отписани, нагрижени зубом времена, немарношћу и неорганизованошћу, чини се да ће завршити као старо гвожђе. Наравно, највише штете од тога имају подунавске општине које располажу значајним потенцијалима за развој туризма, посебно оне на ђердапском сектору Дунава, за који смо констатовали да представља највећу туристичку вредност међу рекама Србије.

Од интереса су и идеје недавно усвојене Стратегије развоја туризма у Србији у којој се источна Србија третира равноправно са западном Србијом, Београдом и Војводином. Ако то значи реалан, сврсисходан, научно потврђен и апликативно изводљив подухват, исти је оправдан. Ово и због тога што су Дунав и Подунавље уско повезани са планираним саобраћајним Коридором VII, од којег се много очекује у смислу убрзања промета путника и робе, лакшег савлађивања већих растојања, уз повећану безбедност и одговарајуће објекте супраструктуре дуж водене и друмске саобраћајнице упоредничког правца пружања са бројним бочним везама из правца севера и југа. Комплементаран са системом пловних река и канала Рајна – Мајна – Дунав, односно, Дунав – Тиса – Дунав.

Туристи и ноћења

Наведени примери планова, пројеката и елбората су указују на низ појава, процеса и догађаја од интереса за савремену туристичку оперативу на терену. Године 1980. у Доњем Милановцу је регистровано 29.115 туриста и 125.227 ноћења. За разлику од тога 1993. године туриста је било 17.404, а ноћења 75.150. Године 2003. у Доњем Милановцу је регистровано 68.971 туристичко ноћење мање него 22 године раније. Велике промене броја туриста и ноћења јасно су се одражавале на искоришћеност смештајних капацитета. Они су у Доњем Милановцу коришћени са 30 до 60 %. Реч је о хотелу „Лепенски вир” који има 510 лежаја, значајне садржаје за обогаћивање туристичког боравка, али је суочаван са различитим негативним трендовима туризма у Србији извесно време стагнирао.

Хотел „Лепенски вир” у Доњем Милановцу

Слично стање карактеристично је и за Кладово. У овом граду је 1985. године било 18.456 туриста и 53.137 ноћења, а 1999. само 7.904 туриста и 22.250 ноћења. Смештајни капацитети у Кладову (хотел „Ђердап”, 340 лежаја), коришћени су најмање 19%, а највише 50% током одговарајућих година. Стање туристичког промета слично је и у осталим местима Ђердапа, Караташу (раднично насеље приведено туризму, изгубило је првобитни број лежаја и значај), Текији (ово

насеље има мотел са 10 лежаја и изванстан број приватних соба за издавање туристима), Добри (слично стање као у Текији) и Голупцу (постојећи хотел са 150 лежаја, при највећем степену искоришћености достигао је 47 %, прошао више фаза развоја, управљања и власништва).

Туристи и ноћења

Година	Голубац		Доњи Милановац		Кладово	
	туристи	ноћења	туристи	ноћења	туристи	ноћења
1980.	1.391	2.137	29.115	125.227	14.523	32.257
1981.	3.435	4.466	19.858	139.322	17.691	37.868
1982.	4.473	5.440	21.157	104.733	11.420	38.132
1983.	2.521	5.602	18.356	92.471	11.531	36.137
1984.	6.584	25.475	36.018	111.758	17.071	48.140
1985.	8.275	19.495	34.429	106.398	18.456	53.137
1986.	7.785	21.068	32.565	94.729	14.366	45.446
1987.	7.370	15.534	36.286	104.863	13.489	38.823
1988.	8.087	17.217	33.345	95.708	16.033	41.588
1989.	7.573	14.177	32.420	86.149	15.645	43.828
1990.	8.418	15.565	28.551	94.691	17.627	49.634
1991.	6.851	13.276	-	-	18.777	48.796
1992.	2.370	4.642	25.507	94.928	20.235	55.575
1993.	1.868	3.913	17.404	75.151	4.384	22.999
1994.	4.256	6.609	24.089	80.037	11.074	29.905
1995.	6.673	11.928	30.904	104.889	22.851	34.246
1996.	4.347	7.239	27.697	90.619	20.540	33.512
1997.	6.333	8.872	27.223	75.698	17.871	45.436
1998.	6.277	9.377	35.524	85.160	21.233	39.067
1999.	4.946	8.176	16.649	56.577	7.904	22.250
2000.	6.033	10.080	26.602	86.188	14.837	33.741
2001.	7.070	12.098	23.966	58.589	21.810	40.625
2002.	5.600	9.344	30.771	60.876	30.897	61.497
2003.	4.530	7.903	31.108	60.351	25.043	58.378
2004.	4.005	6.087	29.938	61.896	24.062	61.758
2005.	5.386	7.551	30.095	94.050	23.183	55.827

Три најпосећенија туристичка места у Ђердапу била су и остала Голубац, Доњи Милановац и Кладово.

Голубац је својеврсна граница панонског и ђердапског сектора Дунава. Овде је за време владавине Римљана постојало утврђење, једно од важнијих на лимесу, северној граници Римске империје. Сматра се да се тврђава Голубачки град налази на месту римског утврђења. Из знатно каснијег периода се зна да је припадала кнезу Лазару и деспотима Стефану Лазаревићу и Ђурђу Бранковићу. Замишљен као утврђени град

за борбу хладним оружјем, има отворе за топове касније дозидане на турској кули ниже од доњег града, у непосредном приобаљу Дунава. Тврђава је имала пристаниште за ратне шајке. У једној од кула има остатака капеле, јер је дуго била настањена. Убраја се у најсликовитије и најочуваније наше средњовековне грађевине стратешког значаја. Голубац има око 2.000 становника и шеталиште поред Дунава.

Туристи и ноћења у Доњем Милановцу

Година	Туристи			Ноћења		
	домаћи	страни	укупно	домаћи	страни	укупно
1995.	29.933	971	30.904	101.352	3.537	104.889
1996.	26.988	749	27.697	87.756	2.863	90.619
1997.	26.620	603	27.223	74.043	1.655	75.698
1998.	32.619	2.905	35.524	82.863	2.297	85.160
1999.	16.114	535	16.649	54.823	1.754	56.577
2000.	26.171	431	26.602	84.618	1.570	86.188
2001.	23.544	422	23.966	57.808	781	58.589
2002.	29.094	1.677	30.771	56.002	4.874	60.876
2003.	29.961	1.147	31.108	57.552	2.799	60.351
2004.	28.516	1.415	29.931	58.708	3.188	61.896
2005.	28.026	2.069	30.095	66.778	4.065	70.843

Бердапско језеро код Доњег Милановца

Доњи Милановац, градско насеље интересантне историјске и урбане прошлости, главни је центар туризма у Ђердапу. Погодује стационарном, конгресном, манифестационом, научком и транзитном туризму. Хотел „Лепенски вир”, архитектонски изванредног положаја, са више садржаја у затвореном и на отвореном простору, уз могућности организовања екскурзија до бројних туристички привлачних локалитета у окружењу, извесно време је био својеврстан понос туризма Србије. Са 17 до 36 хиљада туриста и 58 до 139 хиљада ноћења, одражава просечно стање смештајних капацитета Србије. Може се рећи да послује боље од неких хотела сличне величине, јер у непосредном и даљем окружењу нема праву конкуренцију. Слично Србији и он пати од недостатака страних туриста (400 до 2.000) и њихових ноћења (800 до 4.000), што је занемариво, утолико пре што се током неколико протеклих година у стране туристе сврставају чак и Срби из република некадашње Југославије.

Туристи и ноћења у Кладову

Година	Туристи			Ноћења		
	домаћи	страни	укупно	домаћи	страни	укупно
1980.	13.869	654	14.523	32.240	1.017	32.257
1985.	17.307	1.149	18.456	48.746	4.391	53.137
1990.	15.904	1.723	17.627	46.130	3.504	49.634
1995.	22.605	246	22.851	33.899	357	34.246
1996.	20.182	358	20.540	32.809	703	33.512
1997.	17.561	310	17.871	44.286	1.150	45.436
1998.	20.761	462	21.233	38.003	1.064	39.067
1999.	7.782	122	7.904	21.932	418	22.250
2000.	14.600	237	14.837	33.141	600	33.741
2001.	21.537	273	21.810	39.949	676	40.625
2002.	30.439	458	30.897	60.402	1.095	61.497
2003.	24.332	711	25.043	56.335	2.043	58.378
2004.	23.114	948	24.062	58.970	2.788	61.758
2005.	21.849	1.334	23.183	51.626	4.201	55.827

Кладово, град са 10.000 становника, на излазу Дунава из Ђердапске клисуре, најинтензивније се развијао у време радова на хидроелектрани Ђердап, када је добио истоимени хотел. Сматра се да основу града чини тврђава Фетислам из доба Римљана, коју су 1542. године обновили Турци да би из ње напали румунски град Турну Северин. За обнову тврђаве посебно је значајан Мехмед паша Соколовић из времена постојања Кладовске нахије. Када су у Првом

српском устанку град освојили устаници, организована је царинарница, чији је управник био Вук Караџић. Због нижих цена услуга и прихватање бројних ученичких екскурзија, показује скромније, али стабилније, пословање у односу на Доњи Милановац. Број туриста између 4 и 30 хиљада и ноћења између 22 и 61 хиљаде није задовољавајући с обзиром на туристичке знаменитости у околини, које се морају више презентовати туристима. Реч је о тврђави Фетислам, Археолошком музеју Ђердапа, туристичком пешачкој зони поред Ђердапског језера и у центру насеља под липама, спортској хали, дому културе, споменику Вуку Караџићу, наугичкој марини, остацима Понтеса, археолошком локалитету Дијана, пејзажним вредностима кључких тераса, могућностима наугике и риболова на Ђердапском језеру, манифестацијама и традицији.

Закључак

Ђердапски сектор Дунава представља прворазредну туристичку вредност Србије. Истраживања природе, археолошких налазишта, средњовековних сакралних објеката, становништва и насеља, указују на значајне атрибуте туристичке привлачности који омогућују целогодишњи туризам богатог и разноврсног садржаја боравка. Велика пловна река, пространо вештачко језеро, планински венци Карпата, композитна клисура са четири сужења (Голубачка или Горња клисура, клисура Госпођин вир, Велики и Мали казан, Сипска клисура) и три тектонско-ерозивна проширења (Љупковска котлина, Доњемилановачка котлина, Оршавска котлина), национални парк са бројним резерватима (Голубачки град, Босман – Соколовац, Бољетинска река – Гребен, Лепенски вир, Велики и Мали штрбац), постојећи туристичко-угоститељски капацитети, прелази на граници према Румунији и друге погодности, нису довољно туристички валоризовани. Подаци о броју туриста и њиховим ноћењима, то јасно потврђују. Туризам ђердапског сектора Дунава није ствар само ентузијаста, ни појединачних насеља на том простору, већ Србије у целини, која мора деловати комплементарно са одговарајућим структурама Румуније, јер Ђердап, више него многи други делови поменутих држава, може и мора бити зона спајања и прожимања.

Др Стеван М. Станковић